

Izvorni znanstveni rad
UDK 323.1 (497.12):301

NACIONALNI IDENTITET I KRIZA — POKUŠAJ TIPOLOGIJE PROCESA U MEĐUETNIČKOM PROSTORU U SLOVENIJI

Silva Mežnarić
Raziskovalni center za samoupravljanje
Republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije

»Zbiljsko ustrojstvo građanskog čovjeka
može se posvema osvijetliti tek kada se
on mijenja ...«
(Max Horkheimer, 1982)¹

Silva Mežnarić
Nacionalni identitet i kriza — pokušaj tipologije procesa
u međuetničkom prostoru u Sloveniji

SAŽETAK

Rad predstavlja dio projekta »Slovenci i promjena njihovog nacionalnog identiteta« (Institut za sociologiju u Ljubljani) i odnosi se na promjenu etničkog identiteta Slovenaca u kontaktu s neslovenskom populacijom imigranata iz drugih jugoslavenskih republika. Zadaća potprojekta je izraditi empirijsku tipologiju transformacijskih procesa koji se odvijaju u međuetničkom prostoru u kontaktu dvaju ili više »identiteta«. Definirajući transformacijske procese kao promjene identiteta, prije svega na dvije dimenzije, dimenziji participacije u društvu (prijema) i dimenziji identificiranja sa simbolima, normama, vrednotama društva (prijema), autor daje analitičku tipologiju transformacijskih procesa i uspoređuje je s empirijski dobivenom tipologijom, a na osnovi rezultata ankete (1981. godine) među Slovencima i neslovincima (N=543 Slovenci i N=543 neslovinci). Tipologija je programom CLUSE izrađena na 37 dihotomiziranih varijabli. Dobiveno je šest tipova grupiranja varijabli koji korespondiraju s ranije dobivenim analitičkim tipovima transformacionih procesa među imigrantima.

Dobivene veze među varijablama služe kao pomagalo za detaljni instrumentarij istraživanja promjena etničkog identiteta te za teorijsku obradu problema, etničko, nacionalno i kriza jugoslavenskih međunacionalnih odnosa.

1. Diskurs nacionalnog i kriza

Zbog mnogih teorijskih razloga odlučili smo se da u projektu »Slovenici u procesima promjene svog nacionalnog identiteta«,² prije svega posveti-

¹ M. Horkheimer (1982): Kritička teorija (I), Stvarnost, Zagreb, str. 76.

² Dr Ratko Ščeparović i dr.: Slovenci v procesih preoblikovanja svoje lastne identitete, Institut za sociologiju, Ljubljana.

mo pažnju problemu identiteta malog naroda u uvjetima sve veće diferencijacije i integracije jugoslavenskog društva. Posebno spominjem slijedeće razloge: ne postoji sistematska i koherentna marksistička teorija naroda i identiteta³ (nacionalni identitet kao problem bio je dosada u marksizmu potcijenjen; na osnovi raspoložive literature ne može se objasniti »moment ustrajnosti«⁴ nacionalnog i, posebno, moment ustrajnosti nacionalnog u uvjetima krize, kada »nacionalni« ili »etnički« identitet zadobije značajke univerzaliziranog diskursa konflikta, »najraširenije kolektivne strasti«⁵).

Problem momenta ustrajnosti nacionalnog u uvjetima krize, u jugoslavenskoj sociološkoj teoriji nije bio istražen. Čini mi se da se razlog tome dijelom nalazi u činjenici što je znanstveni pristup nacionalnome bio usredotočen na problem dihotomije klasno-nacionalno ili pak na probleme transhistorijske ireduktibilnosti koja se narodu pripisuje; međusobno isključiva i inkompatibilna, ta dva pristupa »usisala« su stvaralačku znanstvenu energiju za traganjem u drugim istraživačkim pravcima. Budući da su svjesni da se problem identiteta malog naroda uspješno ne može konceptualizirati unutar ijednog od ta dva pristupa, suradnici spomenutog projekta (fusnota 2) pokušavaju, preko pojedinih područja nacionalnog identiteta (socijalizacija, kulturno stvaralaštvo, načini proizvodnje, jezik i govor, odnos prema manjinama i imigrantima, mitovi i fantazmi) odgovoriti na pitanje: kako to da u uvjetima sve veće, gotovo »drastične redukcije« kulturnih razlika među narodima⁶ i narodnostima u jednom državno organiziranom višenacionalnom sistemu, ne opažamo ni najjednostavnije znakove istovremene redukcije važnosti etničkih identiteta?⁷

Kako to da sve veća povezanost među narodima u višenacionalnom društvu, povezanost preko tržišta, komunikacijskih sistema i sl., nije smanjila važnost očuvanja međa nacionalnog, međa etničkog identiteta?

Naprotiv, svjedoci smo ne samo momenta ustrajnosti nacionalnog već i njegove sve poduzetnije djelatnosti, nastojanjem na očuvanju međa identiteta⁸.

Kakav sve predznak može imati nastojanje na tim međama; kakvo značenje može preuzeti univerzaliziranje diskursa nacionalnog u sistemskoj ili socijalnoj dezintegraciji? Cilj je projekta da u konačnoj fazi pokuša naći primjerene odgovore i na ta pitanja; za sada, zadaća je projekta da pokuša empirijski iznaći kako se učvršćuju ili pomiču, mijenjaju međe nacionalnog u Slovenaca. Tu zadaću u projektu ima istraživanje o procesima u među-etničkom prostoru, procesima koji se odvijaju u kontaktu Slovenaca s radnicima iz drugih republika na radu u Sloveniji (»imigrantima«⁹.)

3 N. Poulantzas (1978): *L'Etat, le pouvoir, le socialisme*, PUF, Paris, str. 103.

4 N. Poulantzas, *ibid.*

5 Ch. Geertz (1973): *After the Revolution: The Fate of Nationalism in the New States*, u: C. Geertz, *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, New York, str. 237.

6 Fredric Barth (1969): *Ethnic Groups and Boundaries; The Social Organization of Culture Differences*, Little Brown and Comp., Boston, str. 32.

7 F. Barth, *ibid.*

8 »Međa identiteta« je međa (boundary) koja socijalno i ne samo kulturno opredjeljuje etničku grupu. Grupa nije jednom zauvijek omeđena već zahtijeva stalno opredjeljvanje (expression of feelings) i vrednovanje (validation); Barth, *ibid.*, str. 15.

9 Istraživanje: Radnici iz drugih republika u Sloveniji — Slovenija kao društvo prihvata. Raziskovalni center za samoupravljanje pri Republičkom vijeću Saveza sindikata SRS; istraživanje financiraju Republičko vijeće sindikata i SIZ za znanost Slovenije; nosilac istraživanja — S. Mežnarić.

2. »Međe identiteta« i međuetnički prostor

Slovenija je imigracijska republika; ta činjenica omogućava nam istraživanje »rada identiteta« u slovenskom prostoru. Jer, kao što reče Horkheimer, stvarna struktura identiteta nadaje se tek u stanju mijene do koje nužno dolazi u stanju komuniciranja s drugim identitetom. Topos mijene određen je ovdje kao interakcioni prostor među Slovincima i pripadnicima drugih jugoslavenskih naroda i narodnosti u Sloveniji.

Neupitno je da je taj prostor sve prije nego socijalno i politički neproblematičan. Stupanj problematičnosti te komunikacije, stupanj konfliktnosti ili konsensusa među pripadnicima raznih naroda i narodnosti u tako omeđenom prostoru nije neposredni problem ovog rada, već problem cijelog projekta. Ovaj se rad ograničava na problem operacionalizacije i interpretacije koncepata kojima smo pokušali identificirati i opisati procese koji se mogu događati u interetničkom prostoru. Polazim od pretpostavke da pripadnici različitih etničkih grupa, koje imenujemo binarno — Slovinci i neslovinci, u procesima učvršćivanja, odnosno pomicanja međa etničkog identiteta u stvari »igraju istu igru«; »mi« i »oni«, Slovinci i »oni drugi«, »mi drugi« i »Slovinci«. Ta dihotomnost u istom socijalnom prostoru sadrži saznanje da postoje međe, da postoje razlike u kriterijima ocjenjivanja tko je onaj drugi a tko sam ja, kakve su »njihove« i »moje« vrednote, »Njihove« i »moje« akcije, djelovanja; opstoji svijest da se interakcija svodi na ono što se uspostavilo kao »međusobno razumijevanje« i »zajednički interesi«¹⁰. U tako uspostavljenom međuetničkom prostoru odvijaju se procesi interakcije na dvjema osnovnim dimenzijama: a) na dimenziji udjela u društvenom sistemu društva prihvata i b) na dimenziji identificiranja sa simbolima odnosno vrednotama, normama društva prihvata. Duž tih dimenzija koje shvaćamo kao kontinuumne raspoređuju se, u različitim stupnjevima sudjelovanja u društvu i identificiranja s njim, ljudi i njihove aktivnosti te institucije.

3. Zamisao istraživanja: pojedini koncepti, varijable

Transformacija etničkog identiteta Slovenaca i imigranata na dvjema spomenutim dimenzijama definira se u istraživanju sa slijedećim kriterijima:

Dimenzija a) — sudjelovanje, participacija u društvu prihvata — kriteriji:

a) ekstenzitet socijalnog polja u kojem imigrant integrira s društvom prijema (imigrantskim); to polje može biti operacionalizirano preko:

- porodice
- rada
- lokalne zajednice
- političkih, društvenih organizacija

¹⁰ Prema S. N. Eisenstadt (1954: *The Absorption of Immigrants*, Routledge and Kegan Paul, London: ideja »apsorpcije« u veoma izmijenjenom obliku, kao »prihvat« imigranata unijeta je u ovo istraživanje. Za kritiku ideje apsorpcije vidi: D. Bernstein (1980): *Immigrant and Society — A Critical Review of the Dominant School of Israeli Society*, *The British Journal of Sociology*, vol. 31, br. 2, str. 246—263.

- prijateljstva, srodnništva
- organizacije slobodnog vremena, itd.;

b) stabilnost ili nestabilnost imigrantova ponašanja u tim poljima participacije;

c) opseg, ekstenzitet institucionalizirane, formalne participacije unutar pojedinih polja; institucionaliziranost, formaliziranost participacije određena je kriterijima:

- u kojoj je mjeri ponašanje imigranta uobličeno prihvaćenim univerzalnim normama društva prijema
- u kojoj je mjeri ponašanje imigranata uobličeno partikularnim normama imigrantskih grupa
- u kojoj mjeri postoji »vrijednosni i normativni vakuum«, to jest ponašanje imigranata ne biva uobličeno ni jednim univerzalnim, standardiziranim normama, vrednotama, simbolima društva prijema ili imigrantskih grupa.

Dimenzija b) identificiranje s vrednotama, normama i simbolima društva prijema — kriteriji:

a) aktivna orijentacija prema općim vrednotama — normama — simbolima društva prijema ili, suprotno tome, koliko je imigrant ograničen samo na norme-vrednote-simbole neposredne okoline to jest primarne grupe: porodice. Time dobivamo **opseg identificiranja**;

b) opseg i **pravac (usmjerenje) kritičkog** ili čak opozicionalnog stava prema normama-vrednotama-simbolima društva prijema kao suprotnost zajedničkom identitetu društva prijema razvijaju se partikularni identiteti primarnih grupa ili grupa imigranata;

c) **akcioni potencijal** osjećaja »pripadanja« i »vjerovanja u promjenu, napredak«; intenzitet osjećaja pripadnosti društva prijema i intenzitet vjere u mogućnost napredovanja stratifikacijskom sistemu društva prijema do vodi prije ili kasnije imigranta u situaciju da ne bude samo predmet reguliranja svog položaja u društvu prijema već da i sam na sebe preuzme teret regulacije svog položaja, ne samo individualnom akcijom već i organiziranim, grupnom, institucionaliziranim.

Operacionalizaciju pojedinih kriterija na razini varijabli dajem u Prilogu 1. Važno je napomenuti da operacionalizacija ne znači »operacionalizaciju« etničkih identiteta već samo pokušaj da se pristupi opisu transformacijskih procesa unutar grupa Slovenaca i imigranata, koji bi se u daljnjem radu mogli identificirati kao procesi u međuetničkom prostoru koji ukazuju na promjene u etničkim identitetima.

Procesi transformiranja grupa imigranata mogu se usmjeriti pozitivno ili negativno. Primjera radi navest ćemo grubu skicu pozitivno-negativne transformacije grupa imigranata i pojedinaca na dvije osnovne spomenute dimenzije i prema kriterijima transformacije:

Transformacija +	Transformacija —
Participacija	
a) veliki ekstenzitet socijalnog polja sudjeluje u lokalnoj zajednici, političnim organizacijama, radu;	a) polje participacije omeđeno na porodicu
b) na tim se poljima stabilno ponaša	b) čak i u porodici nestabilno ponašanje, isto i u ostalim poljima
c) ponašanje uobličeno uravnoteženim općim i partikularnim normama, a standardiziranim	c) ponašanje uobličeno eventualnim normama primarne grupe, nestandardizirano, bez određenih obrazaca
Identifikacija	
a) aktivna orijentacija prema općim, a ne partikularnim normama-vrednotama-simbolima društva prijema	a) aktivna orijentacija isključivo na primarnu grupu
b) kritičko, ali aktivno primanje novih vrednota-normi-simbola	b) identificiranje s partikularnim normama-vrednotama-simbolima imigranata
c) osjećaj pripadanja i vjera u mijenjanje kao društva tako i osobnog statusa; napredovanje	c) apatija

Tim su kombinacijama prikazana samo dva moguća ekstremna tipa transformacije imigranata u društvu prijema.

4. Analitički tipovi transformacije pripadnika društva prijema i reakcije na imigracije

Na procese institucionalizacije uloga imigranata u društvu prijema ni izdaleka nije dovoljno gledati sa stajališta transformacija imigrantskog ponašanja. Ta se transformacija, to jest proširivanje participativnog polja, mijenjanje statusa i mijenjanje normi, vrednota, simbola događa u okviru društva prijema, koje pred imigrante postavlja određene zahtjeve. Zahtjevi društva prijema spram imigranata mogu varirati od posve instrumentalnih (»ništa, samo raditi moraju«) do pluralističkih (politika imigracija koja se proteže od instrumentalne do ekspresivne sfere, promovirajući što je moguće veću ekstenziju polja participacije imigranata u društvu prijema i ne namećući pod svaku cijenu univerzalne vrednote društva prijema). Naravski, svaka politika imigracija odnosno zahtjevi društva prijema prema imigrantima »obojena« je interesima dominantne organizacijske snage društva prijema, drugim riječima, interesima dominantnog sloja odnosno klase tog društva i njezinim simbolnim prostorom. Ta se spona između interesa vla-

dajućeg u većinskom društvu — društvu prijema i okvira, unutar kojih se definiraju zahtjevi prema imigrantima, često zaboravlja čak i u marksističkim analizama politike migracija i apsorpcije imigranata. U našem prostoru nije naodmet naglasiti tu sponu, ako ni zbog čega drugog a ono zbog često nereflektiranih značenja pojavljivanja »problema jezika« ili problema »nacionalnog identiteta« u slovenskom prostoru suočenom s utjecajem jezika imigranata iz drugih republika i njihovim simbolnim prostorom.

Analiza tipova reakcije društva prijema na imigrante ne može se sačiniti bez što potpunije analize samog društva prijema, njegove stratificiranosti, osnovnih interesa i grupa iza njih, hijerarhija na različitim hijerarhijama moći itd., te analize mogućnosti i šansi, koje politika migracija pruža imigrantima.

Kako je, posebno radi analize migracija i međuprostora između imigranata i društva prijema nemoguće učiniti »potpunu« analizu društva prijema, ograničavamo se najčešće na analizu onih dimenzija koje modeli istraživanja migracija spominju kao neophodne. To su analize nekih stratifikacijskih razvojnih, vrijednosnih (norme, vrednote, simbolni prostor) varijabli, načinjene na uzorcima populacije društva prijema. Tipologija, koja se na osnovi toga sačini, ne može biti tipologija društva prijema, jer je ograničena svrhama istraživanja reakcija na migracije. U nama dostupnoj literaturi ne nalazimo takvu tipologiju. Zato ćemo se zadržati na konstrukciji vlastite analitičke tipologije, na dimenzijama na kojima smo konstruirali i tipove transformacije imigranata. To znači da nam je cilj tipologije utvrditi procese i točke u kojima dolazi ili može doći do interakcijskog pomaka članova društva prijema povodom migracija, do transformacije njihovih polja participacije i vrednota, normi, simbolnog prostora u kontaktu s imigrantima, na instrumentalno-ekspresivnim dimenzijama. Primjereno tim ciljevima i kriterijima transformacije, radi analitičkih bismo razloga mogli odrediti slijedeće tipove transformacije grupa u društvu prijema:

TIP A — grupe izolirane od imigranata i od članova grupa vlastitog društva, apatične, marginalne;

TIP B — grupe izolirane od imigranata, nemarginalne, stabilna ponašanja, komunikacija s vlastitim društvom samo u instrumentalnoj sferi (porodica — rad — potrošnja);

TIP C — grupe, izolirane od imigranata, aktivne u vlastitom društvu, ekstenzivno participativno polje sa strogo diferenciranom identifikacijom u simbolnom prostoru (religiozna identifikacija, na primjer);

TIP D — kohezivna etnička grupa, diferencirano saobraćanje s imigrantima (prema potrebama), naglašena orijentacija participiranja s centralnim sferama moći društva (alokacije resursa), mobilna, identificiranje bez ostataka s vrednotama, normama društva, ali ne i sa simbolnim prostorom koji ostaje tradicionalan (jezik, literatura, rituali, primarna grupa i njeno značenje), moguća regresija na etnocentrizam;

TIP E — otvorena aktivna etnička grupa — ekstenzivno polje participiranja, uključivo s imigrantima, netradicionalne vrednote i simbolni prostor, razvija novi identitet, orijentirana na društvenu promjenu, aktivna;

TIP F — instrumentalna kohezivna grupa — granični slučaj prethodne; identifikacije s vrednotama, simbolnim prostorom, normama društva bezre-

zervno, bez kritičke orijentacije i bez akcije promjene. Participacija u društvu i saobraćanje s migrantima samo u instrumentalnoj sferi. Orijehtirana na mobilnost i potrošnju. Mogućnost regresije u etnocentrizam, nacionalizam zbog kompeticije s imigrantima za privilegije u kanalima mobilnosti i potrošnji.

Svrha tipologije je pokazala da je smisleno istraživati adaptaciju, akulturaciju, asimilaciju, integraciju imigranata u odnosu spram korespondentnih procesa imigrantskog društva. Radi li se drugačije, tada ne istražujemo ništa drugo do marginalnu grupu imigranata, jer je a priori definiramo kao marginalnu, ne osvrćući se na interakciju s imigrantskim društvom i interakciju imigrantskog društva, društva prijema s imigrantima. Stoga je u istraživanjima imigracija potrebno spoznati da je predmet interesa istraživača MEĐUPROSTOR interakcije između društva prijema i imigranata. Proces komunikiranja i saživljavanja u tom međuprostoru (napose napetosti) funkcija su strukture i procesa koji se odvijaju u društvu prijema. Tako, na primjer, nije a priori jasno da između imigranata i domaćeg stanovništva mora neizostavno doći do konflikta, jer se oni »etnički« razlikuju. Točke, isječci sistema društva prijema kojima će doći ili dolazi do napetosti i konflikata između imigrantskih grupa i grupa u društvu prijema ovise, u najmanju ruku, o umišljeno ili nehatno kreiranim napetostima u međuprostoru, koje su vjerojatno odraz određenih napetosti u samom društvu prijema. Ako se, što se često dešava u imigrantskim sistemima, počne naglašavati ugroženost domaće kulture ili, još češće, jezika uslijed utjecaja simbolnog prostora imigranata kao problem simbolnog prostora imigrantskog sistema a potom i kao problem integriteta društva prijema, jasno je da će se »napetost oko jezika« (kreirana u začetku kao napetost u društvu prijema i povodom imigracija), prenijeti u međuprostor interakcije kao napetost dominacije ili održanja jednog i drugog jezika. Što, također, često završava u međuprostoru kao konflikt ne toliko u simbolnoj sferi već u ekstenzitetu participiranja i normama, vrednotama manjiske grupe, to jest imigranata. Posljedica jest da se grupe u interakciji organiziraju oko samo jedne dimenzije etničke, klasne ili, najčešće, oko kombinacije klasnog i etničkog¹¹.

5. Empirijska tipologija transformacijskih procesa; postupak obrade podataka

Tipovi transformacija, koje ćemo empirijskim putem dobiti, ne zahvaćaju ni izdaleka većinu uloga i institucionaliziranja imigrantova ponašanja u novoj okolini. Izvan našeg zahvata ostale su vrednote, norme, simboli prostori, participacije i statusi, kako porodica i referentnih grupa u Sloveniji, tako i porodica i referentnih grupa u kraju porijekla.

Uzorak istraživanja je u stvari poduzrok iz populacije punoljetnih zaposlenih u Sloveniji u privrednim djelatnostima, na dan 31. XII 1980. godine (kvotni, reprezentativni uzorak, N = 4050). Poduzorak je formiran selektom u dva koraka: a) u prvom su selektirani svi anketirani koji su izjavili da pripadaju nekom od naroda ili narodnosti (etničkih grupa) Jugoslavije i

¹¹ Vrijednu analizu kombinacija etničkog i klasnog kao »političkih konstrukta« koji služe razrješavanju nekih temeljnih protivurječnosti društava prijema daje Edna Bonachich u analizi raznih javnih regulatora tržišta radne snage povodom etniciteta; E. Bonachich (1980): Class approach to ethnicity and Rads, *Insurgent Sociologist*, vol. 10, br. 2, str. 9—22.

nisu Slovenci, b) u drugom su selektirani svi oni koji nisu bili rođeni u Sloveniji. Tako smo dobili poduzorak $N = 543$. Programom je iz preostalog skupa Slovenaca izlučeno, po određenim znakovima, isto toliko ($N = 543$) Slovenaca. Uzorci su testirani i razlike od osnovnog skupa bile su minimalne.

Na tim je uzorcima i na 37 varijabli (u Prilogu) primijenjen postupak hijerarhijskog udruživanja odnosno postupak lokalne optimizacije (CLUSE i CLUDIA programi)¹².

U ovom izvještaju interpretirat ćemo samo drugi dio obrade, tj. tipologiju dobivenu postupkom lokalne optimizacije s **unaprijed** određenim brojem grupa. Nakon analize nivoa udruživanja u grupe pri hijerarhijskom razvrstavanju — odlučili smo se za 6 grupa u sve tri populacije (Slovenci, neslovenci i ukupno). Analiza vrijednosti kriterijske funkcije pri razvrstavanju po optimizacijskoj metodi potvrdila je opravdanost te odluke. Prije daljnje interpretacije treba napomenuti slijedeće: tim postupkom nismo još dobili i brojnost skupina. Tipove grupa, koje smo dobili CLUDIA programom, možemo interpretirati samo kao tipologiju odlučujućih varijabli za razvrstavanje jedinica (ljudi). Dobiveni rezultat ima striktno heurističko značenje. Skupine varijabli (tipovi) ne znače ništa drugo do »vodič« za odluku na kojim dimenzijama i kako operacionalizirati pojedine koncepte.

Budući da nam prostor ne dozvoljava izlaganje sviju dobivenih tipova transformacija (za Slovence, neslovence i transformacija za oba poduzorka zajedno), izložit ću samo krajnji ishod tipologije, to jest usporedbu analitičkih i dobivenih empirijskih tipova.

6. Usporedba analitičkih i empirijskih tipova transformacije Slovenaca i neslovenaca

Analitički tip A: izolirana, neaktivna, apatična grupa — marginalci

Slovenci:

- odlučivanje na radu
- identificiranje ili ne s poslom
- instrumentalno poimanje rada
- ne/repetitivnost operacija na radnom mjestu
- članstvo u savezu sindikata
- obrazovanje
- starost

Neslovenci:

- ugled u društvu pridobiva se (ili ne) radom
- ugled se pridobiva (ili ne) ponašanjem
- sklonost (ili ne) fluktuiranju
- brojnost domaćinstva
- starost

Marginalni Slovenci? To je marginalni **zaposleni** Slovenac koji je, prije svega, odijeljen od procesa odlučivanja odnosno od pretpostavki koje omo-

¹² Detalje obrade, instrumentarij istraživanja i obrazloženje uzorka vidi u: S. Mežnarič (1982), Delavci iz drugih jugoslavenskih republika i pokrajina u Sloveniji, RC pri RV SSS, Ljubljana.

¹³ Programi su razvijeni u Računskom centru FSPN Ljubljana; vidi A. Ferligoj (1981): Razvršćanje v skupine z omejitvami, raziskovalno poročilo, FSPN, Ljubljana, i A. Ferligoj, (1982): Razvršćanje v skupine (zapiski), FSPN, Ljubljana.

gućavaju uključivanje u proces odlučivanja u radnoj organizaciji i u društvu. Kakvi su to pojedinci u našem istraživanju? Mladi (do 30 godina), s niskom naobrazbom (završena osnovna škola), koji obavljaju repetitivne poslove (posao na tekućoj vrpici), nisu članovi sindikata, ne dâ im se ići na posao i problemi u radnoj organizaciji ih ne zanimaju.

Marginalni neslovinci? To su mladi imigranti, prostorno veoma mobilni, često mijenjaju boravište, samci ili žive u dvoje, smatraju da se u našem društvu ugled stječe jedino »ponašanjem« a ne i radom. Ili, kao što je već rečeno u tipologiji, njihovo područje participacije u imigratskom slovenskom društvu vrlo je nestabilno, a kako je nemoguće ostvariti aspiracije, komunikacijske mogućnosti s društvom prijema također su minimalne, gotovo blokirane. Opseg komunikacija i akcija sveden je na osnovna institucionalizirana područja (stara pjesma: socijalni radnik i kadrovska služba, gostionica, klub), i takva je čak minimalna i nestabilna. Participacija u radu i u životnoj sredini ne postoji.

Za obadviye skupine čini nam se bitnim naglasiti da im je temeljna oznaka njihova »mladost«, koja već sama po sebi marginalizira populaciju, izolira je od mogućnosti uključivanja u procese odlučivanja i utjecaja u društvu. Sa statusnim oznakama u obje populacije (obrazovanje nisko, samci) povezuju se ono, što obje mlade populacije, Slovenaca i neslovenaca, u biti diskriminira. Slovence — marginaliziranost u procesu odlučivanja, neslovence — marginaliziranost u odnosu prema stjecanju ugleda u društvu.

Analitički tip C: izolirana, djelatna grupa

Slovinci:

- ugled u društvu ne/dobiva se radom
- ugled u društvu ne/dobiva se funkcijama
- u slobodno vrijeme gradi kuću, stan
- slovenski jezik nije/jeste ugrožen zbog doseljavanja radnika iz ostalih republika

Neslovinci:

- ne/prati emisije TV Zagreb
- čitanost Komunističke partije
- ne/čita slovenske novine (Jana, list za porodicu)
- ne/odlučuje ne radu
- problemi na radu ga ne/zanimaju
- obavlja ne/repetitivni posao
- članstvo u savezu sindikata
- obrazovanje

Opisu izolirane, djelatne skupine (izolirane od imigranta, a s vlastitim društvom komuniciraju samo u instrumentalnoj sferi) u populaciji Slovenaca odgovara skupina opisana kao izolirana od imigranata, što se opravdava uvjerenjem da imigracije ugrožavaju slovenski jezik, a da je instrumentalno orijentirana prema svojem društvu kaže varijabla »ugled u društvu dobiva se funkcijama, a ne radom«. U toj skupini »nosiva« statusna varijabla je

briga za sređivanje stambenog pitanja, briga koja teži osiguravanju vlastitog svijeta preko osiguravanja lokusa porodici.

U populaciji neslovenaca, mogli bismo reći da analitičkom tipu C odgovara empirijski tip grupe, koji ukazuje na komuniciranje s društvom prijema preko znanja jezika i čitanja (Komunista i Jane), preko sudjelovanja u instrumentalnoj sferi sudjelovanje u procesu odlučivanja na radu, marljivost i predanost radu), djelovanje u političkim organizacijama (članstvo u savezu sindikata). Od statusnih varijabli, ta je grupa izrazito povezana s obrozovanjem, koje je tu srednje ili više.

Analitički tip D: kohezivna, tradicionalna etnička grupa

Slovenci:

- čitanost Dela (slovenski dnevnik)
- čitanost Jane (list za porodicu)
- ugled u društvu ne/dobiva se ponašanjem
- rad ili ne u smjenama
- ugroženost slovenske kulture zbog doseljavanja
- sklonost ili ne k fluktuaciji

Neslovenci:

- ugled u društvu ne/dobiva se sa sposobnošću
- imigrantima treba ili ne omogućiti i doseljavanje porodica
- nivo poznavanja teškoća radnika imigranata u Sloveniji
- korisnost imigranata za privredu Slovenije
- zblizavanje ili ne naroda preko imigracija

Osobine tradicionalne kohezivne etničke skupine u društvu prijema su diferencirano, »prema potrebi« općenje s imigrantima, inače izraziti etnocentrizam i usmjerenost k središnjim sferama moći u vlastitom društvu — najbolje su reprezentirane u petoj skupini Slovenaca. Skupine određuje i »osjećaj ugroženosti slovenske nacionalne kulture« od strane imigranata. Statusno, to je skupina koju opredjeljuje nemobilnost u prostoru, vrednota da se ugled u društvu stječe ne ponašanjem već na brojne druge načine, informacijski krug opredijeljen je čitanjem vodećeg dnevnika Delo i ženskog tjednika Jana.

Za razliku od analitičkog tipa, u tom empirijskom tipu ne nalazimo varijablu koja bi nam pokazala »usmjerenost k glavnim centrima moći« u društvu, a to bi prema našem modelu bila varijabla djelatnost i članstvo u društveno-političkim organizacijama.

Također, nalazimo premalo elemenata a da bismo mogli zaključiti, da je baš ova skupina neslovenaca nosilac onih znakova koje pretpostavljamo u analitičkom tipu. Ipak, u toj se skupini nalaze varijable koje odgovaraju grubom opisu analitičkog tipa: općenje s društvom prijema i imigrantima, usmjerenost k novim univerzalnim vrednotama (vrednotama društva prijema), solidarnost s ostalim neslovencima. Teško je slijediti etnocentrizam ili pak usmjerenost k centrima moći u društvu prijema. Nalazimo pak varijable koje indiciraju na mobilnost u društvu prijema preko sposobnosti i solidarnosti s ostalim imigrantima izraženu u uvjerenju da treba preseeljivati i njihove porodice jer su imigracije korisne za razvoj Slovenije i jer se tako narodi zblizavaju.

Analički tip E: Otvorena, djelatna etnička grupa

Slovenci:

- slušanost jugoslavenskih radio stanica (Beograd)
- vrednota: solidarnost ili ne suradnika
- osobni dohodak u odnosu spram ostalih
- stav prema imigracijama: podsticati ili kočiti
- stav prema imigracijama: preseljavanje porodica
- stav prema imigracijama: nivo prepoznavanja teškoća Slovenije zbog imigracija
- korisnost imigracija za razvoj Slovenije
- korisnost imigracija posebno za razvoj slovenske privrede
- korisnost imigracija zbog nedostatka radne snage u Sloveniji
- zbližavanje naroda preko imigracija
- regija u kojoj respondent radi.

Neslovenci:

- osobni dohodak u odnosu spram ostalih
- tip posla kojeg obavlja
- članstvo u Savezu komunista
- osposobljenost za radno mjesto
- dohodak domaćinstva.

U ovom slučaju, u tipologiji slovenske populacije, nailazimo na najizrazitiju korespondenciju analitičkog i empirijskog tipa. Otvorena, djelatna, aktivna slovenska skupina opisana je varijablama koje ukazuju na široko područje participacije i otvorenost prema imigrantima, na opažanje njihovih problema u društvu prijema, a koje ne postoji samo na instrumentalnoj plohi. Očita je informacijska povezanost s jugoslavenskim prostorom (radio Beograd). U toj skupini nalazimo gotovo sve vrijednosne i strateške posljedice imigracija: imigranti dolaze jer Slovenci ne žele više raditi prljave fizičke poslove, korisni su jer sama Slovenija nema dovoljno radne snage, narodi se tako zbližavaju, treba i dalje poticati njihov dolazak i preseljavati porodice, itd. Zanimljivo je da se s tim varijablama povezuje varijabla regije, što bi moglo značiti da se taj tip »otvorene« reakcije na imigrante u Slovenaca razlikuje prema tome da li respondent dolazi iz središnje slovenske regije (Ljubljana i okolica) ili iz ostale Slovenije.

U populaciji neslovenaca tek uvjetno možemo reći da je ta grupa neslovenaca najbliža otvorenom, aktivnom tipu. Za taj empirijski tip u neslovenaca valja reći da posjeduje izrazito »visoke« statusne znakove: s visokim dohotkom domaćinstva povezuje se neproizvodni rad, visoka stručna sprema, odgovarajući dohodak i članstvo u Savezu komunista. To je u stvari opis »imigrantske elite« kojemu, da bismo potvrdili korespondenciju analitičkog i empirijskog tipa, nedostaje akciona usmjerenost skupine.

Stoga, kao i za sve tipove i njihove »empirijske« korespondencije možemo reći: taj grubi opis tipologije reakcije Slovenaca na imigracije i reakcije imigranata na novu okolinu traganje je za usmjerenijim informacijama u budućim istraživanjima.

7. Što dalje činiti?

Gotovo petogodišnje istraživanje transformiranja etničkog identiteta Slovenaca i radnika imigranata odvijalo se uglavnom na empirijskoj plohi i dalo nam je niz naputaka za racionalizaciju daljnjeg istraživačkog postupka te za solidniju teorijsku pripremu interpretacije istraživačkog materijala.

Prema petogodišnjem planu projekta u ovoj, završnoj fazi (1983. godini), preostaje nam da, na temelju nalaza iz tipologije, s krajnje racionaliziranim instrumentarijem, omogućenim preko pokazanih karakterističnih povezanosti varijabli iz prethodno sačinjene tipologije procesa u međuetničkom prostoru, pokušamo — na malom uzorku — istražiti promjene identiteta »na djelu«. Nadalje, teorijska priprema materijala za završno poglavlje rada na projektu — za knjigu o promjenama identiteta malog naroda u višenacionalnoj zajednici, morala bi dati odgovor na pitanje, citirano u uvodnom dijelu: kako to da granice »etničkog« ne padaju čak i kada se kontakti među raznorodnim grupama i identitetima intenzificiraju u tako malom prostoru, kao što je to Slovenija? Odgovor na takvo pitanje neće biti predskazanje konsenzusa ili konflikata među etnicitetima ili pak utvrđivanje uvjeta koji se moraju steći da bi se »etničko« pretvorilo u nacionalno i nacionalističko. Odgovor na takvo pitanje trebao bi nam omogućiti da identificiramo procese koji vode prema konfliktnim stanjima na području »nacionalnog« ili, štoviše, u situacijama krize, procese koji univerzaliziraju nacionalno do te mjere da se sukobi pojavljuju ne samo kao socijalna već i sistemska dezintegracija.

Silva Mežnarić

National Identity and Crisis: an attempt at a typology of processes in inter-ethnic space in Slovenia

SUMMARY

This work forms a part of the project, »Slovenes and Changes in Their National Identity« (at the Institute of Sociology in Ljubljana) and concerns changes in the ethnic identity of Slovenes who have come into contact with the population of non-Slovene immigrants from other republics in Yugoslavia. The purpose of the subproject is to develop an empirical typology of the transformation processes which take place within the inter-ethnic space created by contacts between two or more »identities«. Defining this transformation process as a change of identity above all along two dimensions — participation in the receiving society and identification with the symbols, norms, and values of the receiving society, the author provides an analytical typology based on the results of a survey (1981) among Slovenes (N:543) and non-Slovenes (N:543). This typology was obtained by running the program CLUSE on 37 dichotomous variables; six types of grouped variables were obtained which correspond to analytical types of transformation processes among migrant previously obtained in other countries. The associations obtained between the variables then serve as an aid in refining the instrument for research into change in ethnic identity and for theoretical analysis of the ethnic, national problem and the crisis of Yugoslav inter-ethnic relations.